

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

**Fakulteten för veterinärmedicin
och husdjursvetenskap**
Institutionen för kliniska vetenskaper

Attityder till förebyggande djurhälsovård hos lantbrukare och anställda inom mjölkproduktionen

Josefin Gunnarsson

*Uppsala
2016*

Examensarbete 30 hp inom veterinärprogrammet

*ISSN 1652-8697
Examensarbete 2016:39*

Attityder till förebyggande djurhälsovård hos lantbrukare och anställda inom mjölkproduktionen

Attitudes to preventive herd health management among farmers and employees in the dairy production

Josefin Gunnarsson

Handledare: *Catarina Svensson, Institutionen för kliniska vetenskaper*

Biträdande handledare: *Jenny Frössling, Institutionen för husdjurens miljö och hälsa
Karin Alvåsen, Institutionen för kliniska vetenskaper*

Examinator: *Nils Fall, Institutionen för kliniska vetenskaper*

Examensarbete i veterinärmedicin, kliniska vetenskaper

Omfattning: 30 hp

Nivå och fördjupning: Avancerad nivå, A2E

Kurskod: EX0736

Program/utbildning: Veterinärprogrammet

Utgivningsort: Uppsala

Utgivningsår: 2016

Serietitel: Examensarbete / Sveriges lantbruksuniversitet, Fakulteten för veterinärmedicin och husdjursvetenskap, Veterinärprogrammet

Delnummer i serie: Examensarbete 2016:39

ISSN: 1652-8697

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: *lantbrukare, attityder, förebyggande djurhälsovård, mjölkkor*

Keywords: *farmers, attitudes, preventive herd health management, dairy cows*

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för veterinärmedicin och husdjursvetenskap
Institutionen för kliniska vetenskaper

SAMMANFATTNING

Svenska mjölkbesättningar har genomgått stora förändringar under det senaste seklet. Besättningarna har blivit färre men större, inhysningssystemet har gått från enbart uppbundet till mer lösdriftsystem och därmed har mjölkningssystemen ändrats. Dessa förändringar gör att det blir allt viktigare att arbeta med förebyggande djurhälsovård. Även det veterinära arbetssättet har förändrats från att huvudsakligen ha inneburit akuta behandlingar till mer förebyggande djurhälsovård. Trots detta genomförs det relativt lite förebyggande djurhälsoarbete i svenska mjölkbesättningar idag. En förutsättning för att kunna förbättra djurhälsan i besättningarna samt öka det förebyggande djurhälsoarbetet är ett gott samarbete mellan lantbrukare och veterinär. Syftet med det här arbetet var därför att ta reda på vad som anses vara förebyggande djurhälsovård, samt attityder till förebyggande djurhälsovård hos lantbrukare och ladugårdsförmän inom mjölkproduktionen.

Studien utnyttjade sex fokusgruppsintervjuer med vardera 5-7 deltagare. Totalt deltog 33 lantbrukare och ladugårdsförmän. Diskussionerna spelades in med diktafon och analyserades genom kategorisering (kodning) och identifiering av övergripande teman. För kodning användes programvaran NVivo 11 (QSR International). Insamlad data analyserades med fokus på vilka förutsättningar som utgör hinder för lantbrukare att ta hjälp av veterinär med förebyggande djurhälsovård.

Analysen identifierade fyra övergripande hinder för det veterinära förebyggande djurhälsovårdsarbetet. Deltagarna ansåg att god kommunikation, veterinär kunskap om förebyggande djurhälsovård, fungerade veterinärt samarbete samt lönsamhet i besättningen var viktiga förutsättningar för att öka det preventiva arbetet i mjölkbesättningar. De önskade att veterinären skulle vara rak i sin kommunikation samt ha god förmåga att lyssna in lantbrukaren. Flera utav deltagarna uttryckte också att de gärna skulle arbeta mer förebyggande men att det var svårt att efterfråga en tjänst som de inte uppfattade erbjöds av veterinärerna. Veterinärens kunskap inom förebyggande djurhälsovård ansågs inte heller tillfredställande för att lantbrukarna skulle vilja starta ett samarbete i besättningen. De ansåg också att det var viktigt att enkelt kunna se hur mycket man som lantbrukare tjänar på att investera i förebyggande åtgärder.

Fyra förutsättningar vilka utgör hinder för att ta hjälp av veterinär med förebyggande djurhälsovård identifierades genom fokusgruppsintervjuerna. Deltagarna ansåg att dessa var bristande kommunikation med veterinären, brister i veterinärens kunskap om förebyggande djurhälsovård, otillräckligt samarbete mellan lantbrukare, veterinär och andra rådgivare samt bristande lönsamhet i besättningen. Förhoppningsvis kan resultatet av denna studie bidra till att öka samarbetet mellan lantbrukare och veterinärer, genom att lägga fokus på kommunikation i framtida rådgivningsstrategier, och därmed djurhälsan i svenska mjölkbesättningar.

SUMMARY

Swedish dairy herds have undergone major changes over the last century. The herds have become fewer but larger, the housing system has gone from solely tie stalls to more loose housing systems and thereby the milking systems have changed. These changes make it even more important to work with preventive herd health management. The veterinary approach has changed from being primarily emergency treatments to a more preventive animal health care. However, relatively little preventive herd health management is performed in Swedish dairy herds today. A prerequisite to improve animal health and the preventive work in the herds is a good cooperation between farmers and veterinarians. The aim of this work was therefore to determine what is considered to be preventive herd health management, and attitudes to preventive herd health management among farmers and employees in the dairy production.

The study consisted of six focus group interviews with 5-7 participants each. A total of 33 farmers and employees participated. The discussions were recorded using a voice recorder and analyzed by categorization (encoding), and identification of main themes. For encoding the software NVivo 11 (QSR International) was used. Collected data was analyzed with a focus on the conditions that preclude farmers to use the help of the veterinary for preventive herd health management.

The analysis identified four main themes that proved to be encumbrances to veterinary preventive herd health management. Participants felt that good communication, veterinary knowledge in preventive herd health management, well-functioning cooperation and profitability were important prerequisites for increasing the preventive work in dairy herds. They desired that the vets would be straightforward in their communication and have a good ability to listen to the farmer. Several of the participants also expressed that they would like to work more preventively, but that it is hard to ask for a service which they didn't perceive is offered by the vets. The veterinarian's knowledge of preventive herd health management was not considered satisfactory enough to the farmers to start cooperation. They also felt that it was important to be able to easily see how much the farmer earn on investing in preventive work in the herd.

Four prerequisites which preclude using the help of a veterinarian with preventive herd health management were identified using the focus group interviews. Participants felt that these were; a lack of communication with the vet, deficiencies in the veterinarian's knowledge of preventive herd health management, insufficient cooperation between farmers, veterinarians and other professionals as well as a low profitability in the herd. Hopefully the results of this study will contribute to enhancing the cooperation between farmers and veterinarians, by focusing on communication in future counseling strategies, and accordingly the animal health in Swedish dairy herds.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	1
LITTERATURÖVERSIKT	2
Förebyggande djurhälsovård – då och nu	2
Framtidens förebyggande djurhälsovård	3
Veterinärt arbetssätt.....	3
Biosäkerhet och förebyggande djurhälsovård i mjölkbesättningar	4
Inställning till förebyggande djurhälsovård hos lantbrukare i andra länder.....	5
Fokusgruppsstudier som metod.....	6
Dokumentation av fokusgruppsintervjuer	7
MATERIAL OCH METODER	9
RESULTAT	11
Intervjuerna	11
Kommunikation.....	11
Kunskap.....	12
Samarbete	13
Lönsamhet	15
Deltagarenkäten.....	16
DISKUSSION	17
Studiens resultat	17
Deltagarnas inställning till förebyggande djurhälsovård	17
Hinder för att ta hjälp av en veterinär med förebyggande djurhälsovård.....	18
Fokusgruppsstudier som metod.....	19
KONKLUSION.....	20
TACK	20
REFERENSLISTA.....	21
BILAGA I	

INLEDNING

Djurhållningen i svenska mjölkbesättningar har förändrats radikalt under det senaste seklet. Gårdarna har blivit färre men betydligt större, vilket medfört att inhysnings- och mjölkningssystemen förändrats. I början av 1900-talet var besättningarna många men små och bestod av några få uppbundna kor per gård som mjölkades för hand. Antalet mjölkbesättningar har enligt Jordbruksverket (2014) minskat med 89 % från 1980 till 2013 och över 50 % av korna i Sverige återfinns i besättningar med över 100 kor. Inhysningssystemen har förändrats från enbart uppbundet till att det numer endast är tillåtet med nybyggnation av lösdriftssystem för inhysning av nötkreatur (Enligt 2 kap. 1 § Statens jordbruksverks föreskrifter och allmänna råd (SJVSF 2010:15) om djurhållning inom lantbruket m.m., saknr L100). Detta har lett till att 44 % av mjölkbesättningarna idag har lösdriftssystem (Mörk, M., Växa Sverige, personligt meddelande 2015-12-11). Därmed har också mjölkningssystemen förändrats och är nu en blandning av rör- och karusellmjölkning, mjölkgrup samt mjölkingsrobot.

Samtidigt som dessa strukturella förändringar ägt rum har även det veterinära arbetssättet utvecklats från att huvudsakligen ha bestått av akuta behandlingar till ett numer ökat fokus på förebyggande djurhälsovård. Dock har det förebyggande arbetet i besättningarna inte slagit igenom i den omfattning som vore önskvärt. Det är viktigt att hålla en hög hygien- och skötselnivå bland djuren då deras dagliga energiomsättning vid höglaktation kan jämföras med en elitidrottare som presterar på topp. Misstag i det dagliga arbetet med djuren kan få stora konsekvenser för djurhälsan och därmed mjölkproduktionen. Det ökar vikten av förebyggande djurhälsoarbete. Trots detta görs det i Sverige idag relativt lite förebyggande djurhälsoarbete i mjölkbesättningar (Rawley, 2015). För att kunna öka det förebyggande djurhälsoarbetet är det därför viktigt att ta reda på vad som utgör hinder för att arbeta mer preventivt i mjölkbesättningar.

Ett gott samarbete mellan lantbrukare och veterinär är en förutsättning för att få förebyggande djurhälsoarbete att fungera i en besättning. Ökad kunskap om lantbrukares inställning till och efterfrågan av rådgivning skulle kunna utveckla samarbetet så att lantbrukare och veterinärer tillsammans kan arbeta för en bättre djurhälsa. Avsikten med det här arbetet var att ta reda på vad som anses vara förebyggande djurhälsovård samt undersöka attityder till förebyggande djurhälsovård hos lantbrukare och ladugårdsförmän inom mjölkproduktionen. Det primära syftet var att inventera vilka förutsättningar som utgör hinder för en gård att ta hjälp av veterinär med förebyggande djurhälsovård.

LITTERATURÖVERSIKT

Förebyggande djurhälsovård – då och nu

Det senaste seklet har djurhälsovården i världen förändrats markant. Radostits (2001) beskrev utvecklingen i västvärlden indelad i fyra olika faser;

Fas I pågick från början av 1900-talet fram till början av 1940-talet. Nationella regeringar runt om i världen var involverade i bekämpningen av t.ex. brucellos och tuberkulos, zoonoser som orsakade stora ekonomiska förluster. Flera länder lyckades redan i början på 1900-talet att utrota dessa sjukdomar och många andra länder arbetade hårt under samma tid för att bekämpa dem. Så fort ett land blivit fritt från en specifik sjukdom krävdes att djur som skulle importeras till landet provtagits och testats negativt för aktuellt sjukdomsagens. Detta ledde till att stora områden blev smittfria.

Fas II inleddes i början av 1940-talet när värdet på livsmedelsproducerande djur, som nöt, får och svin, ökade. Tidigare hade veterinärerna enbart ägnat sig åt hästmedicin då hästar var viktiga som dragdjur inom lantbruket. Nu började dock veterinärerna att behandla andra lantbruksdjur och mellan 1945 och 1965 ökade stordjurpraktiken betydligt. Under samma tidsperiod ökade levnadsstandarden i många länder och efterfrågan på mjölk och kött ökade. Priserna på livsmedel steg, vilket gjorde det lönsamt för lantbrukarna att tillkalla veterinär. Antibiotikan introducerades och satte fokus på behandling av enskilda sjuka djur. Eftersom det var brist på veterinärer lades mycket lite tid på att förebygga sjukdom och förhindra smittspridning.

Fas III startade någon gång runt 1965 och pågick fram till 1990-talet. Då började både veterinärer och lantbrukare inse den ekonomiska betydelsen av att upprätthålla en god djurhälsa och hög produktionsnivå, sett ur ett besättningsperspektiv. Veterinärerna blev mer och mer involverade i besättningarna och kunde på så vis tidigt upptäcka subklinisk sjukdom och brister i skötseln som bidrog till sämre djurhälsa. Under fas III ansågs subklinisk sjukdom vara den största anledningen till ekonomisk förlust i livsmedelsproducerande besättningar. Förebyggande djurhälsoprogram utvecklades och veterinärerna började göra regelbundna planerade besök i besättningarna. Djurhälsoprogrammen innehöll ofta flera olika, eller alla för den tiden möjliga, metoder för att förhindra sjukdomsutbrott. Detta bidrog dock till att kostnaden för programmen översteg nytan/vinsten.

Fas IV utvecklades under 1990-talet och är fortfarande aktuell. Utöver akut djursjukvård gör veterinärerna schemalagda regelbundna besök i besättningarna, som ett led i förebyggande djurhälsovårdsinsatser. De samlar in och analyserar data från besättningen med hjälp av datorer. Veterinärer och lantbrukare enas om gemensamma och ekonomiskt rimliga mål för djurhälsoarbetet i besättningen. Tillsammans med t.ex. foderrådgivare rekommenderar veterinärerna åtgärder för att förbättra djurhälsan och produktionen i besättningen.

Synen på djurhälsa har delvis förändrats. En sjuk ko är inte längre ett enskilt problem utan en indikator på att något inte står helt rätt till i besättningen (Derks *et al.* 2013a). Dock har incidensen av de vanligaste sjukdomarna bland nötkreatur inte minskat under de senaste 25

åren. Vad som måste tas i beaktande är att idag pressas korna att producera dubbelt så mycket mjölk under en laktation jämfört 25 år sedan. Detta visar att stora framsteg ändå gjorts med djurhälsan (LeBlanc *et al.* 2005).

Framtidens förebyggande djurhälsovård

Radostits (2001) menade att det av framtidens veterinärer krävs att de kan leverera både veterinär service, coaching och rådgivning kring djurhälsa och företagsledning. I konceptet bör det enligt författaren ingå en heltäckande djurhälsoservice inklusive rådgivning kring hur man förebygger sjukdomar, men också daglig rapportering av produktionen och hälsan i besättningen. Detta kräver djurslagsspecifika veterinärer. Tyngdpunkten kommer i framtiden att ligga på djurhälsa och produktion hos friska djur, där också den stora vinsten för lantbrukarna finns att hämta. Veterinärens arbete kommer att förskjutas från ”den som botar sjuka djur” till ett fokus på förebyggande djurhälsa och produktion (LeBlanc *et al.*, 2005; Radostits, 2001). Veterinärer har sedan lång tid tillbaka arbetat med livsmedelssäkerhet och enligt LeBlanc *et al.* (2005) kommer nästa stora utmaning vara att utveckla veterinärens arbete till att innefatta hela matkedjan, inklusive livsmedelssäkerhet, efterfrågan från konsumenter liksom mjölkbranschens roll i samhället som helhet.

Enligt Derks *et al.* (2013b) måste veterinärerna i framtiden också vara mer medvetna om och känsliga för att det råder konkurrens inom djurhälsorådgivning då sådan också erbjuds av rådgivare utanför veterinärkåren. Författarna menade att nyckeln till framgång för den veterinära rådgivningen ligger i att bistå lantbrukarna i deras arbete med förebyggande djurhälsovård, men också att utvärdera deras djurhälsoarbete.

Veterinärt arbetssätt

Hur veterinären arbetar och uppträder gentemot lantbrukaren är en viktig del i arbetet med förebyggande djurhälsovård. Rawley (2015) rapporterade att veterinärens eget intresse för förebyggande djurhälsovård har stor betydelse för inställningen till arbetet. Jansen *et al.* (2010) fann att olika typer av lantbrukare måste bemötas på olika sätt beroende på personlighetstyp. Att ha en trovärdig kommunikation gentemot lantbrukaren är väsentligt för att veterinären ska kunna bidra till förbättrade rutiner på gården samt till att utveckla mjölkföretaget. Håkansson (2010) fann att effektiv rådgivning bygger på fyra delar. Det är viktigt att ha struktur i samtalet, lyssna noggrant till kunden, ha tydligt uppsatta mål samt att låta kunden komma till tals. I dagsläget är dock den veterinära kommunikationen relativt enkelriktad då Håkansson (2010) fann att veterinären är den som ställer flest frågor, tar upp nya ämnen samt pratar mest. Laanen *et al.* (2014) menade att det är viktigt att veterinärerna är duktiga på kommunikation och uppdaterade på förebyggande djurhälsovård och biosäkerhet i besättningar. Även Derks *et al.* (2013b) framförde att det är väsentligt att veterinärer utbildar sig inom kommunikation och i rådgivningsrollen.

Sorge *et al.* (2010) rapporterade att antalet råd som gavs av veterinär vid varje rådgivningstillfälle hade stor betydelse för i vilken grad råden implementeras. Det optimala var att ge maximalt två råd samtidigt. Fick lantbrukarna fler råd än så lyckades de inte att genomföra alla de föreslagna förändringarna samtidigt. Ju fler råd som lantbrukarna fick desto svårare blev

det också för dem att avgöra vilka rekommendationer som var viktigast och hur de skulle prioritera bland dem. Sorge *et al.* (2010) fann också att det var viktigt att veterinärerna gav mycket exakta råd till lantbrukarna för att undvika missuppfattningar som i sin tur leder till dålig efterlevnad av råden. Studier har visat att råd från veterinärer, som tillfrågar lantbrukarna om deras krav på djurhälsorådgivningen innan de påbörjar arbetet, i högre grad implementeras (Derks *et al.*, 2013b). Hur veterinärerna presenterar rekommenderade förändringar i lantbrukarnas arbete och på gården har också visat sig spela en central roll i hur deras arbete upplevs. Lue *et al.* (2008) rapporterade att veterinärernas förmåga att förklara bakgrunden till sina rekommendationer har betydelse för hur kvaliteten på deras arbete uppfattas.

Förebyggande djursjukvård kan se väldigt olika ut i besättningarna. Derks *et al.* (2013b) fann att vissa lantbrukare använde veterinären för dräktighetsundersökning av djur medan andra ville ha ett bollplank för att diskutera idéer. Vilka veterinärer som ägnar sig åt förebyggande djurhälsovård har visat sig bero på var de är anställda. I Sverige arbetar veterinärer inom Husdjursorganisationer mer med förebyggande djurhälsovård än veterinärer anställda inom Distriktsveterinäerna, medan det är en större variation bland privatpraktiserande veterinärer (Rawley, 2015). För att utveckla den förebyggande djurhälsovården krävs dock, enligt LeBlanc *et al.* (2005), ökad kunskap om smittspridning, ökat samarbete mellan veterinärmedicin och husdjursvetenskap samt att forskningsresultat i större utsträckning tillämpas.

Biosäkerhet och förebyggande djurhälsovård i mjölkbesättningar

En viktig del i arbetet med förebyggande djurhälsovård är förståelsen och medvetenheten om biosäkerhetens betydelse i en besättning. I en amerikansk studie fann Hoe och Ruegg (2006) att större besättningar tillämpade mer biosäkerhetstänk än mindre besättningar och att de i vissa fall också var mer benägna att göra förebyggande insatser för att minska smittrisen. Exempelvis fann de att stora besättningar i större utsträckning provmjölkade för mastitkontroll och bakterieanalys. Detta är i linje med resultatet från Nöremark (2010) om att hobbybesättningar hade lägre biosäkerhetstänk än större konventionella besättningar.

Brennan och Christley (2013) visade att det fanns en bred allmän medvetenhet om biosäkerhet i brittiska mjölkbesättningar, men att lantbrukarna hade olika åsikter om tillämpningen av de biosäkerhetsmetoder som nämns i litteraturen. De flesta lantbrukare verkade bekanta med uttrycket biosäkerhet i samband med att förebygga sjukdom hos djuren. De flesta associerade biosäkerhet med rengöring och desinfektion för att undvika smitta genom indirekt kontakt mellan djur. Större delen av de tillfrågade var också medvetna om biosäkerhetens betydelse för att undgå att få in smittämnen i sin besättning och en del kopplade också biosäkerhet till förebyggande åtgärder och minskning av smittspridning inom besättningen. Kristensen och Jakobsen (2011) fann att danska lantbrukare uppfattade inköp av djur som den största risken för att introducera smitta. Laanen *et al.* (2014) fann att lantbrukare som förstod definitionen av biosäkerhet tyckte att det var viktigare och var mer övertygande om de positiva effekterna av en hög biosäkerhet än de lantbrukare som inte kunde definiera begreppet. Författarna drog därför slutsatsen att lantbrukare måste utbildas mer inom biosäkerhet. Nöremark (2010) fann att många svenska lantbrukare hade otillräckliga biosäkerhetsrutiner. Författaren menade att många biosäkerhetsrutiner utfördes utan att lantbrukarna visste vad i rutinen som förhindrade

smittspridning. Till exempel placerade vissa lantbrukare nyköpta djur i karantän de första veckorna men använde sedan samma kläder i den vanliga besättningen och i karantänen, vilket möjliggjorde smittspridning mellan djurgrupperna.

I en studie av Sayers *et al.* (2014) framkom det att mer än 60 % av veterinärerna inte hade ett fungerande samarbete kring djurhälsan med övriga rådgivare som arbetade i de aktuella besättningarna. Författarna menade att det krävs en tydlig förbättring inom detta område för att kunna säkerställa smittskyddet i besättningarna. Samarbete med övriga rådgivare som verkar i besättningen har också stor betydelse för att veterinären ska få lantbrukarnas fortsatta förtroende. Studien fann också att biosäkerhetsrådgivningen var otillräcklig. De tillfrågade veterinärerna uppgav att anledningen till att de gav så få råd om biosäkerhet i besättningarna berodde på att lantbrukarna verkade ointresserade och inte efterfrågade sådana råd samt att veterinärerna inte heller fick betalt för rådgivningen. Forskarnas slutsats var att om olika rådgivningskategorier pratade mer med varandra och strävade efter gemensamma mål så skulle det öka lantbrukarnas vilja att arbeta med biosäkerhet.

I Danmark är det sedan 2008 lagstadgat att ha en biosäkerhetsplan i besättningar större än 330 nötdjur. Detta är ett sätt att tvinga lantbrukare att vidta försiktighetsåtgärder och öka sjukdomsövervakningen i sina besättningar och därmed minska risken för att smitta introduceras. Lagstiftningen syftar också till att minska effekterna av ett eventuellt sjukdomsutbrott i besättningen (Kristensen & Jakobsen, 2011).

Inställning till förebyggande djurhälsovård hos lantbrukare i andra länder

Kristensen och Enevoldsen (2008) indelade danska lantbrukares förväntningar på förebyggande djurhälsovård i fyra kategorier; den viktigaste var teamwork, på andra plats kom djurvälstånd följt av kunskapsspridning och slutligen produktion. Forskarna fann också att många lantbrukare värderade en god djurvälstånd högt. En del lantbrukare menade att en god djurvälstånd är viktig för att det har ett samband med ekonomisk lönsamhet. Andra menade att en god djurvälstånd är viktig eftersom det ökar det egna välbefinnandet att vistas bland friska och välmående kor. Veterinärerna, å andra sidan, hade uppfattningen att lantbrukarna mest önskade fokusera på produktion och ekonomi och minst på teamwork. Lantbrukarna ansåg att veterinärerna var dåliga på ekonomi och företagsledning och att de aldrig skulle låta veterinären sitta med i deras ledningsgrupp. De ansåg också att veterinärerna var väldigt inriktade på produktion.

Kristensen och Enevoldsen (2008) rapporterade också att lantbrukare och veterinärer hade väldigt olika uppfattning om vad som kännetecknade en framgångsrik medverkan i ett förebyggande djurhälsoprogram. Veterinärerna menade att framgången ses som ökad produktion och inkomst medan lantbrukarnas inställning var att framgång uppnåddes genom att samarbeta mot gemensamma mål. Det framkom dock att lantbrukarna hade ett intresse av att köpa rådgivning från en erfaren veterinär, om denne kunde kombinera den klassiska veterinärmedicinen med ”business” och ”management”. Lantbrukarna ansåg att veterinärerna var enormt duktiga på ”klassisk veterinärmedicin” såsom diagnostik och behandling, men att de var betydligt sämre på rådgivning inom förebyggande djurhälsovård.

Även Hall och Wapenaar (2012) rapporterade att veterinärer ansåg att ökad mjölkproduktion, minskade produktionskostnader och en opartisk rådgivning var viktigt i arbetet med förebyggande djurhälsoprogram. Veterinärerna ville också ha en vänskaplig relation till lantbrukarna, medan det endast var en liten del av lantbrukarna som uppgav att de ville ha den typen av relation till veterinären. De flesta lantbrukare tyckte istället att veterinären skulle vara en framåtsträvande person som ger praktiskt genomförbara råd.

Derks *et al.* (2013b) fann också att veterinärer och lantbrukare hade olika inställning till förebyggande djurhälsovård. I deras studie var veterinärerna mest villiga att diskutera juverhälsa och produktion medan lantbrukarna var mer fokuserade på fertilitet. Derks *et al.* (2013a) rapporterade att lantbrukare med fertilitetsproblem i sin besättning i större utsträckning var villiga att gå med i ett program för förebyggande djurhälsovård.

I dagsläget är det långt ifrån alla lantbrukare som är engagerade i förebyggande djurhälsorådgivning. Derks *et al.* (2013a) och Hall och Wapenaar (2012) menade att anledningen till detta är att det är väldigt svårt att avgöra om det är kostnadseffektivt att delta i djurhälsorådgivning. Dock visade Derks *et al.* (2013a) att lantbrukare som var med i ett djurhälsoprogram bl.a. hade en högre mjölkavkastning per ko och år och bättre mjölk kvalitet jämfört lantbrukare som inte var med. De fann också att inkalvningsåldern var lägre bland de deltagande gårdarna. Ekonomiskt sett översteg vinsten kostnaden av att vara med i djurhälsoprogrammet.

Enligt Derks *et al.* (2013a) är den viktigaste framgångsfaktorn i djurhälsorådgivning att samarbetet mellan lantbrukare och veterinär är väl fungerande. Laanen *et al.* (2014) undersökte vad som motiverar lantbrukarna att arbeta mer med förebyggande djurhälsovård och smittskydd. Påståendet ”motta mer information av besättningsveterinären” rankades högt bland lantbrukarna för att öka intresset för förebyggande djurhälsovård och veterinären ansågs vara den bästa informationskällan när det gällde förebyggande djurhälsovård och biosäkerhet. Däremot var inte ”det är obligatoriskt” eller ”efter rekommendation från besättningsveterinären” motiverande för att arbeta med förebyggande djurhälsovård och smittskydd i besättningen enligt de deltagande lantbrukarna.

En dansk studie av Lind *et al.* (2012) visade att lantbrukare som var med i ett djurhälsoprogram till skillnad från de som inte var det, var mer benägna att tidigare sätta in behandling på kor med symptom på mild klinisk mastit. Resultaten skulle dock kunna bero på skillnaden i kostnad för behandlingen i de två grupperna. Lantbrukarna som var med i ett djurhälsoprogram hade redan betalat för regelbundna veterinärbesök och hade tillgång till vissa mediciner för att själva behandla djuren, medan de lantbrukare som inte var med i ett djurhälsoprogram fick en direkt kostnad kopplad till veterinärbesöket för den sjuka kon. Lind *et al.* (2012) menade att detta kan ha betydelse för hur snabbt lantbrukare beslutar sig för att sätta in behandling.

Fokusgruppsstudier som metod

Fokusgruppsstudier innebär att man samlar en grupp människor och låter dem sitta ner under en begränsad tid för att diskutera ett förbestämt ämne under ledning av en moderator samt en

antecknare (Wibeck, 2010). Moderatoren introducerar nya aspekter men deltar annars inte aktivt i diskussionen, då tanken är att gruppdeltagarna ska prata fritt, ställa frågor till varandra och därmed utveckla sina egna och andras tankegångar. Antecknarens uppgift under samtalet är att ta utförliga anteckningar (även om icke-verbala inslag i diskussionen), sköta diktafon eller videokamera samt ha hand om trivseln bland deltagarna i lokalen. Forskarna får därmed en möjlighet att studera den sociala interaktionen och hur deltagarna gemensamt resonerar sig fram till något de är överens, eller inte är överens om. Metodiken bygger på att samla in data genom gruppintervjuer tills man uppnår ”mättnad”, det vill säga, inga nya synpunkter kommer fram. Syftet är att få fram så många olika åsikter som möjligt oavsett om åsikterna har brett stöd av flera deltagare eller bara tas upp av någon enstaka person.

En diskussion i en liten fokusgrupp med fyra till fem deltagare ger känslan av ett vardagligt samtal och gör det därmed enklare att öppna upp för egna åsikter (Wall, 2010). En fokusgruppsintervju ger mest information om man samlar en blandning av människor med tanke på t.ex. kön, ålder, etnisk härkomst och utbildning. Däremot underlättas diskussionen av att deltagarna har något sånär liknande socioekonomisk bakgrund (Wibeck, 2010).

Enligt Wibeck (2010) anses fokusgrupper vara en bra metod för att studera människors attityder till eller åsikter om ett visst ämne. Dock är det svårare för forskarna att styra diskussionen jämfört med andra metoder eftersom diskussionen till stor del sker på deltagarnas villkor. Fördelen med fokusgruppsintervjuer jämfört med enskilda djupintervjuer är att deltagarna kan välja om de vill sitta tysta delar av diskussionen eller om de vill delta aktivt. Det kan också upplevas lättare att diskutera känsliga frågor när man kan diskutera olika ämnen på ett mer generellt sätt i grupp istället för att behöva svara mer personligt på en direkt fråga. Fokusgruppsintervju är också ett bra sätt att få fram ett bredare spektrum av idéer jämfört med individuella intervjuer.

Wibeck (2010) menade att det är viktigt att börja samtalet med att presentera moderator och antecknare. Därefter bör det presenteras lite närmare, vad studien går ut på samt hur materialet ska användas. Viktigt är också att tydligt framhålla att deltagarna kommer att avidentifieras under analysprocessen så att dessa inte känner sig utpekade. Gruppdiskussionen bör inledas med en övergripande fråga som alla deltagare får svara på för att öka gruppdynamiken och öka känslan av samhörighet. Moderatoren inleder sedan diskussionen med introduktionsfrågor och leder samtalet i rätt riktning.

Det har visat sig vara en fördel om moderator och antecknare inte har en tidigare relation till deltagarna eftersom dessa då förklarar mer samband runt olika saker och situationer, då de utgår från att diskussionsledarna inte är insatta i sammanhanget. Därmed berikas innehållet i fokusgruppsintervjuerna på ett önskvärt sätt (Wall, 2010).

Dokumentation av fokusgruppsintervjuer

Dokumentation sker med hjälp av diktafon, bandspelare eller videokamera. Inspelning med endast diktafon fungerar bra och deltagarna tänker oftast bort det faktum att allt de säger dokumenteras. Dock kan transkriberingen senare försvåras om fokusgruppen är enkönad då det

kan vara svårt att skilja rösterna åt. För att minimera problemet är det viktigt att den som antecknar skriver ner början på varje deltagares replik eller en liten sammanfattning av innehållet. Det är dock svårt att få med den icke-verbala kommunikationen under diskussionen om man enbart antecknar vad som sägs och sker. Detta kan lätt lösas genom att placera en videokamera i rummet. Man kan dock inte bortse ifrån att detta kan leda till att deltagarna förändrar sitt beteende (Wibeck, 2010).

MATERIAL OCH METODER

Studien utnyttjar sex fokusgruppsintervjuer med totalt 33 deltagare, vilka ägde rum på tre platser i Skaraborg under mars 2015.

Området som motsvarar f.d. Skaraborgs län valdes på grund av att det är ett djurtätt område som erbjuder mjölkproduktion utifrån många olika förutsättningar, såväl skogs- och mellanbygd som slättbygd. Att få diversitet bland deltagarna med avseende på kön, ålder, etnicitet och inflytande på beslut (om man är ägare eller anställd) eftersträvades. Gårdarna de representerade skulle också vara olika i avseende på besättningsstorlek, produktionsform (ekologisk vs konventionell), produktionsnivå, kornas ras, anlita veterinär, erfarenhet av olika veterinärorganisationer (Distriktsveterinärerna, privata stordjurspraktiker, Växa Sverige) samt mejeriförening (Arla, Hjordnära/Skånemejerier, Falköpingsmejeri). Tanken var att en heterogen deltagargrupp skulle utgöra en bra grund för att fånga upp så många olika åsikter och erfarenheter som möjligt. Ett av de viktigaste önskemålen var att hitta deltagare med olika inställning till och erfarenhet av förebyggande djurhälsovård för att få en så bred bild som möjligt.

En lista på lantbrukare och ladugårdsförmän togs utifrån dessa önskemål fram med hjälp av Distriktsveterinärerna, privata veterinärstationer i området samt Växa Sverige. Dessa organisationer hade god kännedom om djurägare och ladugårdsförmän i regionen. Kontakt togs med utvalda lantbrukare via telefon för en personlig inbjudan. Mötena ägde rum på tre olika ställen under tre dagar med två stycken fokusgruppsdiskussioner per dag. Platserna för träffarna valdes utifrån de tilltänka deltagarnas reseavstånd och träffarna hölls därför i Falköping, Tibro och Skara. I varje fokusgrupp ingick 5-7 deltagare. Vardera fokusgruppen leddes av två forskare, den ena fungerade som moderator och den andra förde anteckningar. Moderatören var vid samtliga intervjuer veterinär och antecknaren var agronom (två intervjuer) eller veterinär (två intervjuer). Vid två intervjuer användes dubbla antecknare. Varje diskussion pågick i 1,5-2 timmar. Deltagarna fick reseersättning samt bjöds på lunch som tack för sin medverkan. Deltagarna erbjöds också en inspirationsträff med föreläsningar och redovisning av preliminärt resultat av studien.

Frågorna som diskuterades var:

- Vilka arbetsinsatser som ni gör i besättningen räknar du som åtgärder för att förebygga sjukdom hos djuren? Nämn de du anser vara viktigast.
- Har någon av er, eller någon ni känner, provat att ta hjälp utifrån för att förebygga sjukdom hos djuren? Hur funkade det?
Om man inte tar hjälp, vad kan vara orsak till det?
- Vad tycker du att en veterinär skulle kunna bidra med när det gäller just förebyggande av sjukdomar hos djuren?
- Om ni skulle ta hjälp av en veterinär för att förbättra djurhälsan, hur tycker ni då att han eller hon skulle jobba och vara? – Om ni får önska helt fritt.
- Hur ser du på kostnader för att förebygga sjukdom jämfört med kostnader för att behandla sjuka djur?

Dokumentation av diskussionerna gjordes genom ljudinspelning med hjälp av diktafon. Till varje ljudinspelning fanns även stödanteckningar tagna på plats för att underlätta transkriberingen. Ljudfilerna transkriberades i ett vanligt ordbehandlingsprogram mellan nivå II och nivå III enligt Wibeck (2010), där nivå II innebär att alla identifierbara ord, omtagningar, felstarter m.m. återges medan nivå III består av skriftspråk. Alla ljudfiler lyssnades igenom noggrant en gång. Analys skedde genom kategorisering (kodning) i programvaran NVivo 11 (QSR International). Kodlistan utformades tillsammans med huvud- och biträdande handledare och koderna valdes utifrån innehållet i transkripten med tyngdpunkt på ämnesområden som anknöt till studiens primära syfte. Fullständig kodlista återfinns i bilaga 1. Övergripande teman identifierades på det sätt som Attride-Stirling (2001) beskriver. Varje enskild kods data lästes igenom och underliggande mönster och strukturer söktes. Utvalda teman förfinades så att de blev specifika nog men ändå tillräckligt breda för att innefatta data samlad under flera koder.

Före fokusgruppdiskussionerna fick deltagarna fylla i en enkät. Enkäten innehöll frågor om kön, ålder och vilken funktion personen hade i mjölkföretaget samt antalet mjölkande kor, inhysnings-, mjölknings- och produktionssystem på gården. Deltagarenkäterna sammanställdes i Excel. Andelen kvinnor och män räknades ut, liksom andelen ägare och anställda som deltog. Deltagarnas medelålder med standardavvikelse (SD) beräknades samt andelen av de olika inhysnings-, mjölknings- och produktionssystemen bland de representerade gårdarna.

RESULTAT

Intervjuerna

Analysen av fokusgruppsintervjuerna resulterade i att fyra övergripande teman identifierades: kommunikation, kunskap, samarbete och lönsamhet.

Kommunikation

Några deltagare framförde att de ville att veterinären skulle vara tydlig och rak i sin kommunikation. Hen ska kunna ge kritik och stå för sina åsikter. Dock tyckte vissa lantbrukare att det är otroligt viktigt att veterinären kan känna av hur lantbrukaren är och också kunna linda in sin kritik om det behövs.

”För mig är det en självklarhet, betalar jag för någonting, är det att de ska komma ut så ska han eller hon säga vad den tycker annars tycker inte jag att det är värt att betala. Det brukar jag säga så det hoppas jag verkligen att de säger ifrån. För det är så lätt att lura sig själv som du säger. Det finns ingen anledning att de går och håller med och säger något snällt för det kan jag betala någon annan för att säga något snällt”.

”Jag skulle personligen vilja ha en rak ärlig veterinär som inte är rädd för att säga vad den tycker. Som inte är rädd för att ge mig rätt sorts kritik. Är det verkligen det optimala för er att ha det såhär? Är det verkligen såhär ni ska ha det? För det tror jag inte att alla vågar säga. Betalar jag de pengarna så vill jag ha det. Det måste jag som företagare klara av”.

”Men det där är nog väldigt olika, jag uppskattar ju raka personer som säger vad de tycker och det är ju inte alla som klarar det, de måste ha det inlindat”.

Det framkom att veterinären behöver vara bra på att lyssna in lantbrukaren och tillsammans med denne lägga upp en rimlig åtgärdsplan för gården. Deltagarna framförde dessutom att de vill att veterinären fungerar som ett bollplank som de kan diskutera med både när det gäller djurhälsoproblem men också när de har idéer om att utveckla mjölkföretaget i stort.

”Jag tror hon behöver lyssna av bonden lite, för man har ju sitt eget, såhär vill jag ha det och sedan gå efter de staplarna som man sätter upp lite”.

”Jag tror att veterinären måste ha väldigt stora öron, ni måste lyssna in otroligt mycket...”

”Att vara bollplank att kunna diskutera med hela tiden. Inte bara med problem man har utan det kan ju vara något man vill utveckla i företaget så man kan använda dem som bollplank”.

Under fokusgruppsdiskussionerna uttryckte flera av de tillfrågade att de gärna skulle arbeta mer förebyggande i besättningen, men att en förutsättning för detta var att man visste att tjänsten fanns och erbjöds. Flera uttryckte att veterinärer inte tydligt erbjuder någon sådan tjänst och det är då svårt att efterfråga en sådan. En annan åsikt som kom fram var att det underlättar om veterinären tar kontakt med lantbrukaren eftersom kontakten med veterinären lätt skjuts upp

p.g.a. allt annat arbete som ska göras i besättningen om det är lantbrukaren som ska ta kontakt. Detta gällde också uppföljande besök.

”Det är lite svårt att efterfråga något som inte erbjuds egentligen tror jag...”

”Hade de sålt in det så tror jag att jag hade nappat men det är ingen som har frågat...”

”... Både veterinärerna och vi bönder har alldeles för mycket att göra och då är det lätt att jag inte ringer och det inte blir gjort för ”vi tar det sedan, vi tar det sedan.” Och då är man tacksam att de ringer och bokar ett besök eller det bästa är om man kan boka det från en gång till nästa. För då är det bokat och man vet att det blir gjort och så vet man att jäklar nu kommer de, nu får vi allt se till att sköta allt det här som vi tittade på förra gången”.

Ett observandum är att deltagarna gärna diskuterade akuta behandlingar när frågor ställdes kring förebyggande djurhälsovård. Det var ett ämnesområde som återkom många gånger under diskussionerna trots att specifika frågor inte ställdes kring detta.

Kunskap

Flera av deltagarna framförde att de upplevde att de inte fick tillräckligt med användbar information från veterinären för att de skulle vilja ha ett samarbete kring förebyggande djurhälsovård. De menade att veterinärerna hade otillräckliga kunskaper inom området. Några uttryckte att rådgivarna, alltså inte enbart veterinärerna utan även andra kategorier av rådgivare, inte har hängtt med i utvecklingen de senaste åren och därmed inte arbetade utifrån de senaste rönen.

”Om jag inte tar hjälp, det är för att jag inte får den informationen jag vill”.

”Men det är just kunskapen, jag tycker inte riktigt jag får kunskapen tillbaka”.

”Rådgivarna har inte hängtt med i utvecklingen. De står kvar och stampar lite där de var för 10 år sedan”.

Att få känna stolthet när man som lantbrukare själv lyckas lösa problemet genom att på egen hand söka efter lösningen uppgavs som en anledning till att inte anlita veterinär för förebyggande arbete.

”Det är mycket roligare att leta reda på det själv någonstans. Man växer lite när man hittar någonting själv och kan dra sina egna slutsatser”.

Några av deltagarna tog upp att de ansåg att veterinärkåren står inför ett vägval. De menade att det inte längre bör vara veterinärernas primära arbete att enbart behandla akut sjuka djur utan att det istället borde vara att arbeta med förebyggande djurhälsovård. I enighet med litteraturen ansåg deltagarna att blicken ska lyftas från det enskilda djuret till hela besättningen.

”Jag känner så att veterinärorganisationen står idag inför ett vägval. För det där med att åka ut och spruta kor och behandla kor det är väl jättebra om ni gör det, och det är så lagen är så det har jag inget emot, men jag personligen blir mer och mer övertygad om att det är förebyggande arbete, utfodring, hela tiden välja rätt djur och hela den biten är det som veterinärerna har framför sig. Som en utmaning. Om man ska bilda team eller om man ska bli veterinär och foderrådgivare, inte vet jag. Men just den helheten och även förstå, eller titta på hela kons liv med uppfödning för att få ihop det”.

”Titta på hela besättningen och inte på en enskild ko för den tiden har vi haft”.

Under diskussionerna kom det fram att det inte spelade någon roll i vilken organisation veterinären var anställd. Det viktiga var att hen kunde arbeta utifrån den senaste forskningen och hade en bred kunskapsbas.

”Sedan kvittar det i min skalle om veterinären är anställd av Vara eller Distriktsveterinärerna eller av Växa utan bara det är en duktig liten veterinär som kan jobba på det sättet”.

Dock stod det klart att lantbrukarna ogillade om veterinären uppträdde som en ”besserwisser” och försökte att framstå som att hen kunde allt.

”De får inte vara Besserwisser. Absolut inte, för det är det värsta jag vet”.

Samarbete

En synpunkt som deltagarna framförde som en förutsättning och tillika självklarhet för bra förebyggande djurhälsovård var att veterinärer och andra kategorier av rådgivare, t.ex. foderrådgivare, bör samarbeta för att resultatet på gården ska bli så bra som möjligt. De ansåg också att samarbete är viktigt eftersom utvecklingen av mjölkbranschen går snabbt.

”Givetvis att utfodringsrådgivaren och besättningsveterinären, det är jättebra om de träffas samtidigt”.

”Det skulle vara bra om alla de här rådgivarna på något sätt kunde ha flätas samman på något sätt. För det är ju rådgivare precis överallt, alla företag, överallt. Att kunna sälla bland alla vilka rådgivare...”.

”Jag tror väl framåt att det är viktigt att, eller att det kommer att bli mer viktigt att samarbeta i rådgivningen också. Ledningsgrupp, gårdsråd, det kommer att vara viktigt att få lite samlad kompetens för det kommer hända så mycket saker fort”.

Deltagarna menade att ju större kunskap veterinären har inom olika områden desto färre personer behöver lantbrukarna ha samarbete med.

”För då har vi kommit fram för vi vill ju inte ha fler personer som springer i ladugården. Få personer men rätt personer som vi har att jobba ihop med”.

Majoriteten av deltagarna menade att en förutsättning för ett lyckat samarbete kring förebyggande djurhälsovård är att hela tiden ha en och samma veterinär att diskutera med när det gäller förebyggande insatser. Många uttryckte att samarbete bygger på ett ömsesidigt förtroende mellan veterinär och lantbrukare.

”Spontant känner jag att om man ska prata om förebyggande ska man prata med samma person hela tiden annars måste man börja från början hela tiden”.

”Det är hela tiden det här liksom med att man får ett förtroende, att man tror att man kan få hjälp utav den här rådgivaren. Det är ju faktiskt det viktigaste. Det kan komma hur mycket rådgivare som helst som man liksom känner att det här kommer inte att ge någonting. Och så finns det ju ibland, och det är väl både personkemi och allt det där, då man känner att det stämmer, man ser att här kan jag få hjälp”.

Dock fanns det de som hellre skulle vilja att det kom några olika veterinärer när det gäller arbete med förebyggande insatser för att det skulle ge fler nya ögon som ser på problemen.

”Men sedan vet jag inte om man ska ha precis samma person heller för förebyggande för ibland kan det vara bra att ha några ögon till faktiskt. Olika utbildningar och lite olika syn på saker och ting för det vill väl till att hitta en balans som är rätt eller som man tror på”.

Under diskussionerna kom det fram ytterligare önskemål på egenskaper som deltagarna vill att veterinären ska ha. För dem var det viktigt att veterinären är pedagogisk och har lätt för att förklara saker. Ödmjukhet och engagemang tog många upp som viktiga egenskaper vilka bidrar till ett gott samarbete.

”Den bör ju vara lite pedagogisk om den ska kunna få fram budskapet. Den kan ju ha 5,5 års veterinärstudier bakom sig men så kan den inte förmedla sina kunskaper och då är det kört för den”.

”Jo, ödmjukhet är väl kanske väldigt viktigt för en veterinär som kommer för vi är så, när man går här hemma, man blir ju ganska egen, eller vad man ska säga”.

”Engagerade veterinärer det är ju det bästa som finns. Att du har problem och att veterinären engagerar sig i att leta upp information och allt sådant och vad kan jag göra åt det. Det är ju guld värt”.

Vissa ansåg att en anledning till att inte anlita veterinär för förebyggande arbete var om man som lantbrukare inte upplevde att gården hade några problem. Då borde man heller inte leta efter dem.

”Om man inte ser några större problem. Det är ju dumt att leta efter dem. För du kommer ju alltid att hitta”.

Dock ansåg några att det inte finns någon anledning till att inte anlita veterinär för förebyggande arbete.

”Nej men det finns väl inte. Behöver en hjälp får man väl göra det”.

Lönsamhet

Ett av skälen till att inte anlita veterinär för förebyggande arbete handlade om ekonomi. En anledning var att det kostar pengar att anlita veterinärer och uppfattar man inte i dagsläget att besättningen har några större problem så finns det ingen anledning att lägga pengar på detta. Vissa ansåg också att kostnaden för att anlita en veterinär är så stor att man helst inte gör det förrän problemen eskalerat och verkligen utgör besättningsproblem. Kostnaden som det innebär att genomföra den rekommenderade åtgärden utgör också hinder.

”Sedan är det en kostnad också, allt sådant kostar pengar och har man inga bekymmer då finns det ingen anledning...”

”Ja det är väl som du säger att om den rådgivning som man betalar för, inte betalar sig. Det blir inget mervärde av det så att säga. Då finns det ingen anledning”.

”Men när man söker så måste man ge 120 % för att det ska ju betala sig, den rådgivaren som man skaffar, och man ska ha tid och pengar att göra den åtgärden som också kommer att komma i samband med detta. Så det kanske är lite sådär. Om man inte har så stort problem så kanske man köper det där problemet tills det eskalerar”.

En viktig förutsättning för att arbeta med förebyggande åtgärder i sin besättning var, enligt deltagarna, att åtgärderna betalar sig själva. Flera av dem ansåg dessutom att åtgärderna måste generera vinst i företaget genom ökad avkastning för att det ska vara värt att investera i förebyggande djurhälsovård.

”Jag menar rådgivning ska ju betala sig själv. Det är ju det som är, och får man inte den hjälpen då kostar det ju bara pengar och det är ju som något som man inte får betalt för. Det ska ju gärna generera lite vinst med, inte bara gå på ett ut. Tar man ut och räknar på foderstaten då ska det ju ge så mycket mjölk som det har kostat”.

”Den tiden som rådgivarna kostar den ska mjölkintäkten täcka med”.

Några av deltagarna ansåg att nästan alla arbetsuppgifter som de själva gjorde i besättningen var att uppfatta som förebyggande insatser på ett eller annat vis. Detta skulle kunna tolkas som att deltagarna anser att det inte är kostnadseffektivt att anlita veterinär för förebyggande åtgärder eftersom de redan gör så mycket själva.

”Det är kanske det enda vi gör. Det är ju det vi gör. Det är ju den timpenningen jag har. Att förebygga och se till så att, jag brukar säga att vi är inga djurskötare längre, utan vi coachar

ju våra kompanjoner som är de här korna och ska se till så att de gillar läget. För ju mer de gillar läget desto friskare är de”.

”Man säger nog att nästan hälften av tiden går åt till att ha djuren friska, det kan ju vara olika sätt. Det är ju inte bara detta utan man måste ju kolla så att fodret är okej och allt detta med. Dåligt foder så får man sjuka djur. Så mycket går ju ut på att ha djuren friska så att de kan producera”.

Deltagarenkäten

Totalt deltog 33 lantbrukare och ladugårdsförmän i studien. Av dessa var 67 procent män och 33 procent kvinnor. Åttioåtta procent av deltagarna var ägare till mjölkkoöbsettningar och tolv procent var anställda. Yngsta deltagaren var 28 år och äldsta deltagaren var 67 år gammal. Medelåldern låg på 47,7 år (SD=9,71). Tjugoen procent av gårdarna hade mindre än 70 mjölkande kor, 46 procent hade 71-150 mjölkande kor, 21 procent hade 151- 250 mjölkande kor och tolv procent hade mer än 250 mjölkande kor.

Arton procent av deltagarna uppgav att de enbart hade båsladugård medan 76 procent uppgav att de enbart hade lösdrift som inhysningssystem för korna. En deltagare missade att uppges inhysningssystem men då den deltagaren uppgivit robot som enda mjölkningssystem antogs att alla mjölkande kor på gården hölls i lösdrift och gården är därmed inräknad i denna grupp. Dessutom uppgav sex procent av deltagarna att de hade både lösdrift och uppbundna kor i ladugården.

Femton procent uppgav att de enbart hade mjölkgrup, sex procent hade mjölkgrup och rörmjölkning, sex procent använde sig av karusell, 55 procent hade installerat mjölkningsrobot och 18 procent uppgav att de använde sig av enbart rörmjölkning. Trettio procent av deltagarna angav att de bedrev ekologisk mjölkproduktion medan 70 procent uppgav att de hade konventionell mjölkproduktion.

DISKUSSION

Studiens resultat

Deltagarnas inställning till förebyggande djurhälsovård

Deltagarna uppfattade de flesta arbetsuppgifter de gjorde i sin besättning som förebyggande djurhälsoåtgärder, exempelvis rengöring av vattenkar, skrapning av båspallar och rengöring av kalvboxar. Flera av deltagarna uppgav att de bedömde förbokade veterinärbesök (t.ex. dräktighetsundersökning) som förebyggande djurhälsovård. Dessa planerade besök skapar en möjlighet för lantbrukaren och veterinären att under en lite längre tid än vid ett akutbesök även diskutera eventuella sjukdomsproblem i besättningen. Lantbrukaren får möjlighet att bolla idéer och funderingar med veterinären. Å andra sidan ansåg flera utav deltagarna att de inte fick tillräckligt med användbar information från veterinären för att de skulle vilja ha ett samarbete inom förebyggande djurhälsovård. De menade att veterinärerna inte har tillräckliga kunskaper inom området. Detta överensstämmer med Derks *et al.* (2013b) och Laanen *et al.* (2014) som båda konkluderade att veterinärerna måste öva upp sin förmåga att kunna kommunicera tydligt, bli mer bekväma i sin roll som rådgivare samt mer uppdaterade på förebyggande djurhälsovård.

Flera deltagare uppgav att de gärna skulle ha ett samarbete kring förebyggande djurhälsovård med veterinären, men att det är svårt att efterfråga en tjänst om man inte vet att den existerar. Rawley (2015) fann att veterinärerna å sin sida ansåg att en större efterfrågan från lantbrukarna skulle öka arbetet med förebyggande djurhälsovård. Veterinärerna menade att lantbrukarna var dåligt insatta i fördelen med förebyggande djurhälsovård och att mer information och utbildning om detta till lantbrukarna skulle gynna samarbetet. Radostits (2001) beskrev att samarbetet mellan veterinär och lantbrukare gällande förebyggande djurhälsovård startade redan 1965. Hur kan då lantbrukarna idag vara så ovetande om att förebyggande djurhälsoarbete tillhandahålls av veterinärerna? En förklaring kan vara att de förebyggande djurhälsoinsatser som gjordes mellan 1965 och 1990 inte riktigt var av samma typ som de som benämns som förebyggande djurhälsovård idag. Det samlade intrycket är att samarbetet mellan lantbrukare och veterinärer skulle öka och ge förutsättningar för djurhälsan i mjölkbesättningar i Sverige att förbättras om dessa två yrkeskategorier kommunicerade bättre med varandra. Sayers *et al.* (2014) drog också slutsatsen att djurhälsan men även biosäkerheten i besättningarna skulle förbättras om kommunikationen mellan lantbrukare och veterinär liksom mellan olika kategorier av rådgivare vore bättre. I dagsläget finns ett intresse hos lantbrukarna för veterinära tjänster inom förebyggande djurhälsovård men lantbrukarna är inte medvetna om att veterinärerna redan idag erbjuder dem. Hela situationen tyder på att lantbrukarna och veterinärerna måste kommunicera bättre med varandra och att veterinärorganisationer och veterinärer måste bli bättre på och tydligare i att informera om vad de kan erbjuda för tjänster inom förebyggande djurhälsovård.

Deltagarna var också väldigt tydliga med att det vid ett samarbete med veterinär kring förebyggande djurhälsovård är viktigt att man får arbeta ihop med en och samma veterinär hela tiden. De menade att det är viktigt att få diskutera besättningen ihop med någon som är insatt i situationen så att man inte behöver börja om på ruta ett varje gång. Veterinärkåren bör ta med sig att det är viktigt att utse en veterinär som i så stor utsträckning som möjligt sköter kontakterna med gården när det gäller förebyggande djurhälsovård. Detta är en förutsättning

för att bygga ett upp ett förtroende mellan lantbrukare och veterinär, vilket i sin tur bidrar till att lägga grunden för ett gott samarbete. Arbetet i besättningen bör dock utformas och planeras tillsammans med den enskilde lantbrukaren då det fanns lantbrukare som hellre ville ha olika veterinärer som gick igenom besättningen. Dessa lantbrukare eftersökte flera nya ögon som kunde komma med förslag på förbättringar i besättningen.

Det är ett observandum att deltagarna gärna diskuterade akuta behandlingar trots att frågor inte ställdes inom detta område. Kanske ser lantbrukare och veterinärer olika på vad förebyggande insatser är. Kan det vara så att när lantbrukarna snabbt identifierar en sjuk individ och tillkallar veterinär tycker de att det är en förebyggande åtgärd, genom att man med snabbt insatt behandling av den enskilda individen minskar risken för spridning till andra individer i besättningen? Det kan vara en anledning till att fokusgruppsdiskussionerna snabbt gled över till att handla om det veterinärer anser vara akuta behandlingar istället för förebyggande arbete. Tilläggas ska, att under fokusgruppsdiskussionerna ombads deltagarna diskutera veterinära insatser. Mycket av det som lantbrukarna förknippade med veterinära insatser var akut sjukvård, vilket också skulle kunna vara en anledning till att detta frekvent diskuterades.

Hinder för att ta hjälp av en veterinär med förebyggande djurhälsovård

Deltagarna uppgav att ett hinder för att anlita rådgivningshjälp var lönsamheten i besättningen. Det kostar mycket pengar att anlita en veterinär som går igenom besättningen och det gäller att den summan man tjänar på att göra förändringar täcker utgiften som det innebär att anlita en veterinär. Om man som lantbrukare inte tydligt kan se hur förebyggande insatser förbättrar djurhälsan i besättningen och därmed också ökar lönsamheten är det ett stort steg att investera i veterinär rådgivning. Även Derks *et al.* (2013a) och Hall och Wapenaar (2012) menade att det är svårt för lantbrukare att före påbörjat förebyggande djurhälsoarbete avgöra om rekommenderade åtgärder kommer att vara kostnadseffektiva. Därför är det viktigt att rådgivare tar fram kalkyler där lantbrukarna på ett lättöverskådligt sätt ser hur olika insatser kan påverka djurhälsan och lönsamheten i besättningen.

Det är viktigt att komma ihåg att kostnaden för förebyggande djurhälsovård bör slås ut över flera år och att verksamheten tjänar på friska djur. Under fokusgruppsintervjuerna tog deltagarna också upp att en god djurhälsa är central för deras företag. Deltagarna uttryckte flera gånger att veterinärkostnaderna för akuta besök är en stor utgift vilka egentligen bara utgör en mycket liten del av besättningens totala omsättning. I själva verket medför subklinisk sjukdom stora förluster genom minskad produktion (Radostits, 2001). Det är anmärkningsvärt att subklinisk sjukdom inte kommenterades under fokusgruppsintervjuerna. Detta tyder på att lantbrukarna har bristande kunskap om vad som utgör största kostnaden för besättningen. Skulle lantbrukarna vara mer medvetna om att subklinisk sjukdom är en betydande orsak till minskad omsättning är det sannolikt att inställningen till att investera i förebyggande djurhälsovård skulle förändras.

Dagens låga mjölkpris kan också bidra till att det uppfattas som ett stort steg att börja arbeta med och investera i förebyggande djurhälsoåtgärder. Rawley (2015) rapporterade att veterinärerna uppfattade att lantbrukarna satsade mindre på utveckling vid dalande mjölkpris

och då bara prioriterade nödvändiga utgifter som akut sjukvård. Dock skulle det låga mjölkpriset kunna fungera som en sporre för lantbrukarna att vilja hålla sina djur så friska som möjligt, genom att arbeta med förebyggande djurhälsovård.

Deltagarna ansåg att nästan alla arbetsuppgifter de utförde i besättningen var förebyggande åtgärder på ett eller annat sätt. Detta kan bidra till att lantbrukare i mindre utsträckning tar kontakt för att få rådgivningshjälp då de redan anser att de gör väldigt mycket förebyggande arbete i besättningen. Under fokusgruppsintervjuerna diskuterades vad en veterinär kan bidra med i arbete med förebyggande djurhälsovård. Deltagarna nämnde kunskap, tips och råd, engagemang, kontinuitet i samarbetet och nya öppna ögon i besättningen. Detta tyder också på att veterinärerna måste bli bättre på att informera om och erbjuda sina tjänster inom förebyggande djurhälsovård. Rådgivare måste på ett tydligt sätt visa vad de ytterligare kan bidra med för att djurhälsan ska bli så bra som möjligt i besättningarna och att det finns mer insatser att göra än enbart de lantbrukarna redan själva utför.

Flera av deltagarna ansåg att rådgivarna inte hängt med i utvecklingen och att de inte fick ett tillräckligt kunskapsutbyte av veterinärerna när de sökte hjälp. De uttryckte också, precis som LeBlanc *et al.* (2005), att det är viktigt att ta reda på senaste forskningen och arbeta utifrån den. Att arbeta evidensbaserat är någonting som veterinärkåren bör ta med sig. Det är uppenbart lantbrukarnas önskan att ligga i framkant, inte minst för att kunna öka mjölkproduktionen utan också för att främja djurhälsan i besättningen.

Deltagarna i denna studie ansåg att det är viktigt med god kommunikation mellan lantbrukare och veterinär. I enighet med resultat från Håkansson (2010), menade de att en av veterinärens viktigaste egenskaper är förmågan att lyssna. Eftersom detta belyses så väl av deltagarna som av tidigare studier (Håkansson, 2010; Jansen *et al.*, 2010) borde konkret träning i kommunikation vara en självklar del utav veterinärutbildningen. Ett gott samarbete mellan lantbrukare och veterinär bygger på förtroende, engagemang och respekt. Veterinära egenskaper som värderades högt av deltagarna var även ödmjukhet samt förmågan att kunna framföra råd på ett pedagogiskt sätt. Brister i kommunikationen mellan parterna utgör således hinder för att arbeta mer preventivt i besättningen.

Fokusgruppsstudier som metod

Fokusgruppsstudier är en bra metod att använda sig av när man vill ta reda på människors inställning till och åsikter om olika ämnesområden (Wibeck, 2010). Detta gör att fokusgruppsintervjuer lämpar sig bra för den här studien. Små fokusgrupper och ett gemytligt samtalsklimat är en bra grund för att alla ska vilja yttra sin åsikt och så många olika tankar som möjligt ska komma fram. En nackdel med en mindre kontrollerad metod är att deltagarna riskerar att inte diskutera förbestämt ämnesområde. Så skedde även i denna studie. Deltagarna diskuterade gärna akuta behandlingar istället för förebyggande arbete. Detta ledde till att samtalsledaren fick interagera mer i några av fokusgruppsintervjuerna för att styra tillbaka diskussionen till önskat ämnesområde. Därför skulle en traditionell intervjustudie kunna vara en annan bra metod för att undersöka lantbrukares inställning till förebyggande djurhälsovård. Dock finns det då istället en risk att deltagarna känner sig mer pressade och därför inte uttrycker

sina åsikter på samma sätt som vid fokusgruppsintervjuer där samtalsklimatet är avslappnat. En traditionell intervjustudie är inte heller lika tidseffektiv som fokusgruppsintervjuer. Om traditionell intervjustudie används, förloras dessutom fördelen med att en deltagares åsikter hjälper till att leda fram en annan deltagares tankar.

Fokusgruppsintervjuerna dokumenterades med hjälp av diktafon, vilket gjorde det svårt att skilja deltagarna åt på inspelningarna. Stödanteckningarna som togs på plats underlättade transkriberingen och var en förutsättning för att lyckas skilja deltagarna åt i det inspelade materialet. En annan svaghet med att använda sig av diktafon för att dokumentera materialet är att den icke-verbala kommunikationen inte kommer med. Ett sätt att lösa detta på är som Wibeck (2010) skriver att istället använda sig av en videokamera. Det skulle också förenkla transkriberingen eftersom man lätt kan skilja deltagarna åt och identifiera vem som pratar. Wibeck (2010) menar dock att en videokamera kan göra att deltagarna känner sig mer iakttagna och därmed förändrar sitt beteende. Det kan i sin tur påverka att deltagarna inte vågar uttrycka sina åsikter i samma utsträckning som om de inte var filmade. Ska man genomföra fokusgruppsintervjuer bör man fundera på vilket sätt man ska dokumentera samtalen på. Inspelning med diktafon samt utförliga stödanteckningar är en bra förutsättning för att få avslappnade deltagare och samtidigt lyckas bra med transkriberingen.

KONKLUSION

Analysen av fokusgruppsintervjuerna resulterade i fyra förutsättningar vilka utgör hinder för att ta hjälp av veterinär med förebyggande djurhälsovård. Lantbrukarna ansåg att dessa var bristande kommunikation med veterinären, brister i veterinärens kunskap om förebyggande djurhälsovård, otillräckligt samarbete mellan lantbrukare, veterinär och andra rådgivare, samt dålig lönsamhet i besättningen.

TACK

Jag vill rikta ett stort tack lantbrukarna som medverkade i fokusgruppsintervjuerna. Jag vill också tacka min handledare Catarina Svensson för all hjälp under arbetets gång samt mina två biträdande handledare Jenny Frössling och Karin Alvåsen.

REFERENSLISTA

- Attride-Stirling, J. (2001). Thematic networks: an analytic tool for qualitative research. *SAGE Publications (London, Thousand Oaks, CA and New Delhi)*, 1 (3): 385-405.
- Brennan, M.L. & Christley, R.M. (2013). Cattle producers' perceptions of biosecurity. *BMC Veterinary Research*, 9:71.
- Derks, M., van Werven, T., Hogeveen, H. & Kremer, W.D.J. (2013a). Associations between farmer participation in veterinary herd health management programs and farm performance. *Journal of Dairy Science*, 97: 1336-1347.
- Derks, M., van Woudenberg, B., Boender, M., Kremer, W. & van Werven, T. (2013b). Veterinarians awareness of farmer goals and attitudes to herd health management in the Netherlands. *The Veterinary Journal*, 198: 224-228.
- Hall, J. & Wapenaar, W. (2012). Opinions and practices of veterinarians and dairy farmers toward herd health management in the UK. *Veterinary Record*, doi:10.1136/vr.100318[2015-09-01].
- Hoe, F.G.H. & Ruegg, P.L. (2006). Opinions and practices of Wisconsin dairy producers about biosecurity and animal well-being. *Journal of Dairy Science*, 89: 2297-2308.
- Håkansson, P. (2010). *Mjölkföretagaren och veterinären – en kommunikationsfråga*. Sveriges lantbruksuniversitet. Veterinärprogrammet (Examensarbete 2010:64)
- Jansen, J., Steuten, C.D.M., Renes, R.J., Aarts, N. & Lam, T.J.G. (2010). Debunking the myth of the hard-to-reach farmer: Effective communication on udder health. *Journal of Dairy Science*, 93: 1296-1306.
- Jordbruksverket (2014). Jordbruksstatistisk årsbok 2014. <http://webbutiken.jordbruksverket.se/sv/artiklar/jo01br1401.html> [2015-10-12]
- Kristensen, E. & Enevoldsen, C. (2008). A mixed methods inquiry: How dairy farmers perceive the value(s) of their involvement in an intensive dairy herd health management program. *Acta Veterinaria Scandinavica*, 50:50.
- Kristensen, E. & Jakobsen, E.B. (2011). Danish dairy farmers' perception of biosecurity. *Preventive Veterinary Medicine*, 99: 122-129.
- Laanen, M., Maes, D., Hendriksen, C., Gelaude, P., De Vlieghe, S., Rosseel, Y. & Dewulf, J. (2014). Pig, cattle and poultry farmers with a known interest in research have comparable perspectives on disease prevention and on-farm biosecurity. *Preventive Veterinary Medicine*, 115: 1-9.
- LeBlanc, S.J., Lissemore, K.D., Kelton, D.F., Duffield, T.F. & Leslie, K.E. (2005). Major Advances in Disease Prevention in Dairy Cattle. *Journal of Dairy Science*, 89: 1267-1279.
- Lind, A-K., Thomson, P.T., Rintakoski, S., Espetvedt, M.N., Wolff, C. & Houe, H. (2012). The association between farmers' participation in herd health programmes and their behaviour concerning treatment of mild clinical mastitis. *Acta Veterinaria Scandinavica*, 54:62.
- Lue, T.W., Pantenburg, D.P. & Crawford, P.M. (2008). Impact of the owner-pet and client-veterinarian bond on the care that pets receive. *Journal of the American Veterinary Medical Association*, 232: 531-540.
- Nöremark, M. (2010). Infection through the farm gate. Diss. Uppsala: Sveriges lantbruksuniversitet.

- Radostits, O.M. (2001). *Herd Health: Food Animal Production Medicine*. 3.ed. Philadelphia, Pennsylvania: W.B. Saunders Company.
- Rawley, V. (2015). *Förebyggande hälsovårdsarbete i mjölkbesättningar - Vad påverkar den veterinära insatsen?* Sveriges lantbruksuniversitet. Veterinärprogrammet (Examensarbete 2015:39)
- Sayers, R.G., Good, M. & Sayers, G.P. (2014). A survey of biosecurity-related practices, opinions and communications across dairy farm veterinarians and advisors. *The Veterinary Journal*, 200: 261-269.
- Sorge, U., Kelton, D., Lissemore, K., Godkin, A., Hendrick, S. & Wells, S. (2010). Attitudes of Canadian dairy farmers toward a voluntary John's disease control program. *Journal of Dairy Science*, 93: 1491-1499.
- Statens jordbruksverks föreskrifter och allmänna råd (SJVFS 2010:15) om djurhållning inom lantbruket m.m., saknr L 100.
- Wall, E. (2010). *Risikförståelse: Teoretiska och empiriska perspektiv*. Diss. Östersund: Mittuniversitetet.
- Wibeck, V. (2010). *Fokusgrupper - Om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*. 2. ed. Lund: Studentlitteratur AB.

BILAGA 1

Kodlista

- 1. Förebyggande åtgärder som djurägaren gör**
 - a. Foder, vatten inkl mineraler, vitaminer, gödsling
 - b. Rutiner, struktur
 - c. Sinko-management
 - d. Teknik och att sköta tekniken
 - e. Kokomfort och resurser för att minska stress hos djuren, golvmaterial
 - f. Minska smittspridning
 - g. Hygien och desinfektion
 - h. Förebyggande behandlingar och vaccination
 - i. Avel
 - j. Mjölknings utom mjölkningsordning och robot
 - k. Undersökningar och provtagningar
 - l. Övergripande
- 2. Exempel på djurhälsoproblem**
- 3. Upplevelser av den egna situationen**
- 4. Inställning till problem och problemlösning inkl ”vad är normalt”**
- 5. Behandlingar och andra akuta åtgärder, antibiotikapolicy**
- 6. Gränsdragning mellan akut och förebyggande**
- 7. När/vad initierar åtgärder/tillkallas hjälp**
- 8. Vart vänder man sig för att få hjälp**
 - a. Veterinärer
 - b. Andra kategorier av rådgivare
 - c. Organisationer
- 9. Vem är veterinären man vill anlita för förebyggande**
- 10. Inställning till rådgivning**
- 11. Anledning att anlita eller inte anlita**
- 12. Exempel på veterinära tjänster/arbetsuppgifter man har erfarenhet av och uppfattar förebyggande**
- 13. Önskade och oönskade arbetssätt för förebyggande veterinär**
- 14. Positiva och negativa erfarenheter av djurhälsorådgivning**
- 15. Kommunikation**
- 16. Önskade och oönskade personliga egenskaper hos veterinären**
- 17. Önskade och oönskade förutsättningar för djurhälsorådgivning**
- 18. Efterfrågan på djurhälsorådgivning och på vems initiativ**
- 19. Delegerad läkemedelsanvändning/ VILA/Möjlighet för gården att behandla**
- 20. Kunskap och kompetens**
 - a. Veterinärutbildningen
 - b. Veterinärens kompetens
 - c. Gårdens
- 21. Forskning**

- 22. Resultat av förebyggande djurhälsovård**
- 23. Djurhälsans betydelse**
- 24. Nyutexaminerade veterinärer**
 - a. håller inte måttet
 - b. måste få en chans
- 25. Rekrytering av veterinärer**
- 26. Statistik data och automation/larm Fritid**
- 27. Ekonomi**
- 28. Slakt /nödslakt/Avlivning**
- 29. KRAV**